

Tyson tar upp detta i sin artikel *The Death of Jesus*, även om inget nytt sägs så är det viktigt att det återigen slås fast att det var romarna och Pontius Pilatus som hade det största ansvaret för Jesu avrättning. Den urgamla anklagelsen mot judarna som gudsmördare måste helt överges.

Bokens styrka ligger dels i den klara strukturen i vilken de många olika frågorna och perspektiven behandlats och i författarnas kunskaper. Att man har lyckats göra upp med de äldsta och mest efterhängsna antijudiska tolkningarna i teologin och format kreativa alternativ är berömvärt. Det som särskilt inger respekt är Mary C. Boys självkritiska bedömning av den kristna feminismen, där hon ger förslag på hur man kan undvika antijudiska inslag.

Margaretha Stenhammar

Ulrich Heckel: *Der Segen im Neuen Testament (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 150)*. 431 sid. Mohr Siebeck, Tübingen 2002.

Begreppet välsignelse genomgår för närvarande en kris samtidigt som det tilldrar sig stor uppmärksamhet. Översättningen av den aronitiska välsignelsen i Bibel 2000 vittnar med sina indikativformer om att man upplever själva välsignelsegenren som alltför otidsenlig och otillgänglig för att kunna översättas ordagrant. Å andra sidan är begreppet välsignelse aktuella än någonsin, när det livligt diskuteras vilka som kan välsignas och inte.

Den som inte drar sig för att plöja igenom en grundlärdd tysk avhandling (*Habilitationsschrift*), får ämnet belyst både på bredden och på djupet. I första kapitlet presenterar författaren det komplexa begreppet «välsigna» språkligt och innehållsligt och klagör sambandet mellan de båda översättningarna «välsigna» och «tacka», där såväl hebreiskan som grekiskan har ett enda verb. Nästa kapitel, som upptar hälften av boken, analyserar välsignelsebegreppets användning i olika nytestamentliga texter och kontexter. Även välsignelsens roll inom Qumransamfundet och hos de apostoliska fäderna behandlas. För att ge relief åt välsignelsebegreppet tar författaren också upp dess motpol — förbannelsen.

Det i mitt tycke mest klagörande kapitlet, «Segensformeln», går igenom olika genrer som är besläktade med välsignelsen och som lätt förväxlas med denna. Vad är det för skillnad mellan välsignelser å ena sidan och böner, förböner, välgångsönskningar, löften och sakrament å den andra? I detta sammanhang blir det uppenbart inte bara hur språkligt felaktiga utan också teologiskt olyckliga indikativformerna i den aronitiska välsignelsen enligt Bibel 2000 är («Herren välsignar dig ...»). Ett grundläggande

kännetecken på en välsignelse är nämligen den optativa formen («välsigne» eller «må välsigna») i såväl den hebreiska Bibeln som i Septuaginta, vilken utgör en spärr mot magiska föreställningar samtidigt som den värnar om Guds suveränitet. Enligt Heckel är en välsignelse i indikativ inte längre en välsignelse utan snarare ett konstaterande eller en handling av sakramental karaktär, som kännetecknas av just indikativformen. Kort sagt: Bibel 2000 och väl snart även den svenska gudstjänsten håller på att ta bort en sakral handling och ett gudstjänstmoment som inte bara har rötter i Bibelns allra äldsta skikt utan också är bärare av en teologisk rikedom som denna avhandling ger överväldigande exempel på. Man kan undra om den nya översättningen av välsignelsen mer beror på en språklig eller en teologisk förflackning.

Kapitlet «Segensgesten» tar upp relationen mellan ord och kroppsspråk. Intressant är att vårt ord «välsigna» går tillbaka på latinets *signare*, nämligen i betydelse «göra korsets tecken». Handpåläggningen i samband med välsignelsen är föremål för en särskilt utförlig behandling.

I ett avslutande kapitel ger författaren — förutom en sammanfattning av undersökningens olika aspekter — pastorala råd rörande välsignelsehandlingar i dag. Han berör exempelvis frågan med vilken rätt kyrkan tagit över den aronitiska välsignelsen, vilken ursprungligen gällde Israels folk. Kyrkohistoriskt intressant är att denna välsignelse först i samband med reformationen på Luthers rekommendation blev en självklar del av den kristna gudstjänstordningen. Den får dock först på 1800-talet en monopolställning, men då efter en antijudiskt färgad debatt beträffande det lämpliga i att en evangelisk församling ställer sig under samma välsignelseord som det judiska folket (s. 358). Författaren berör också vad han kallar «Realbenediktionen», dvs. välsignelser av byggnader och föremål. Med anledning av att sådana blivit allt vanligare, höjer författaren ett varnande finger och avråder från att välsigna annat än människor, eftersom välsignelsen förutsätter en mottagare som kan ta emot den i tro.

Även om fokus för avhandlingen är välsignelsen i Nya testamentet, är det givetvis nödvändigt att välsignelsens ursprung i Gamla testamentet och judendomen exponeras. Även i detta avseende är författaren imponerande grundlig. Icke desto mindre efterlyser jag en djupare medvetenhet om den antinomistiska och antijudiska läsning av Paulus som kännetecknat framför allt protestantisk teologi, och som allmer ifrågasatts under de senaste decennierna. Denna brist blir särskilt märkbar i den synnerligen utförliga behandlingen av Abrahamsvälsignelsen, vilken utgör en grundpelare i Pauli teologi. Framställningen kännetecknas av en traditionell kombination av antitetisk

teologi och ersättningsteologi, som förmodligen här-
rör från författarens bristande kännedom om den revo-
lution som Paulusforskningen genomgått. Denna
misstanke bekräftas av den mycket omfattande biblio-
grafin, där namn som John G. Gager, Heikki Räisänen,
E. P. Sanders, Alan F. Segal, Krister Stendahl och
Peter J. Tomson märkligt nog lyser med sin frånvaro.

Denna anmärkning förtär dock inte helhets-
intrycket av en veritabel skattkammare för den som
vill lära känna välsignelsebegreppet språkligt, feno-
menologiskt, teologiskt, historiskt och pastoralt.

Göran Larsson

J. A. Harrill: *Slaves in the New Testament: Literary, Social, and Moral Dimensions*. 322 sid. Fortress Press, Minneapolis 2005.

This is Harrill's second major contribution on slavery and the New Testament. Moving beyond his earlier study of the manumission of slaves in early Christianity, Harrill offers a carefully researched volume that provides the reader a window into aspects of slavery that are rarely if ever appreciated by NT scholars. The work is a combination of old and new. Those familiar with Harrill's work will appreciate the return to his earlier treatment of the running slave Rhoda (Acts 12), the parable of the dishonest manager (Lk 12) and the vice of the slave traders (1 Tim 1). Added to these are considerations of Paul's «slave-self» in Romans 7, the physiognomics of the slavish body in conjunction with the invective against Paul in 2 Cor 10:10, a comparison of NT household codes with Greco-Roman agricultural handbooks, and the role of slaves in early Christian apologies and martyrdom accounts. The book closes with an insightful examination of how NT texts were used in the midst of nineteenth century America's slavery debate.

Harrill's approach is decidedly historical rather than theological and he does not promote a «faith» solution to the problem of slavery and the Bible (1). The result is a copious amount of historical data on slavery in the ancient world that provides the reader with an excellent framework in which to read the NT. But the focus is not so much on actual slaves in antiquity as it is on how slaves were used as literary figures (16, 196). In fact much of what Harrill examines has little to do with real slaves and more to do with stereotypes of slaves that the NT perpetuates in order to communicate a message about the position of Christians in the hierarchal Roman society. Harrill demonstrates that the perception of slaves in the popular and philosophical literature of antiquity would have conditioned the way readers perceived slaves or slavery language in the NT. For instance, Paul's adoption of

slavery terms to describe the plight of the «ego» in Romans 7 would have been understood by readers in the context of Roman social hierarchy which in turn influenced how they thought about their relationship to the divine (p. 30–31). Luke's descriptions of the incompetent slave steward who could not handle money honestly but is quite adept at its misuse or the slave girl Rhoda forgetting to open the door for the fugitive Peter would have caused listeners to recall the comical slave characters in literature. «The drama encouraged early Christians to laugh at slaves as moral inferiors. Empathy with the literary characters encoded as slaves alleviated the anxieties about subordination and domination in the readers' own lives, who, after hearing Luke-Acts, had to return to their daily routine of negotiating the continual contesting of status and personalized authority required to define a person and place with Rome's fundamentally hierarchical culture» (83). But the NT also reinforces this hierarchy in the way that it describes the relationship between slave and master. Thus the household codes reflect the motives of the agricultural handbooks to establish the master's authority and the slave's obedience. The authors of these codes would have been understood as the stock literary character of the managerial slave. Those who desire to live in the «household of God» would not challenge God's managerial slave. Those who work against such a hierarchy would be branded as enemies (115).

This volume is well researched and provides a superb overview of how slaves were perceived in antiquity. Harrill's strength has always been his command of ancient literature and he has demonstrated once again the breadth of his knowledge. But at times it is this strength that can be his undoing in this volume. Readers will find that more space and energy has been given to the evaluation of slaves in antique literature while the actual examination of the NT texts is left wanting by comparison. A more balanced presentation of the exegetical considerations would make this volume that much more useful. At times one completes the section on the background only to find that the payoff in the consideration of NT texts is marginal. It is also disappointing that the book title promises to be about slaves in the NT, but focuses all most entirely on Paul.

Part of the drawback to this volume may be that Harrill's methodological presuppositions have overly influenced his presentation of the research. While he is to be commended for his commitment to historical inquiry, his resistance to theological considerations seems myopic and a hindrance to him. His rejection of the so-called «biblical theology» approach which he claims aims to «urge the distinctiveness of Christianity against its «pagan» environment» (2) suggests that he